

Brázda, Radim; Jastrzemska, Zdeňka

Problémy sebereprodukce filozofie I: Funesův problém

Pro-Fil. 2016, vol. 17, iss. 2, pp. [15]-29

ISSN 1212-9097

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136277>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PROBLÉMY SEBEREPRODUKCE FILOZOFIE I: FUNESŮV SYNDROM

RADIM BRÁZDA

Katedra filozofie FF MU, Brno, Česká republika, brazda@phil.muni.cz

ZDEŇKA JASTRZEMBSKÁ

Katedra filozofie FF MU, Brno, Česká republika, jastrzem@phil.muni.cz

PŮVODNÍ VĚDECKÁ PRÁCE ▪ OBDRŽENO: 9. 9. 2016 ▪ PŘIJATO: 15. 12. 2016

Abstrakt: Článek nabízí kritickou reflexi způsobů, jimiž se filozofie snaží zajistit a zprostředkovat vědění o sobě samé, svých dějinách a klíčových problémech. Podrobně se věnuje procesům redukce a explikace, které jsou nedílnou součástí tohoto úsilí. S pomocí mnoha konkrétních příkladů ukazuje jejich úskalí a vzájemnou provázanost.

Klíčová slova: metafilozofie; redukce; explikace; Funesův syndrom; oborová kondice

Abstract: The paper presents a critical analysis of the ways in which philosophy attempts to acquire and pass on knowledge about itself, its history and key problems. It deals in depth with processes of reduction and explication, which form an integral part of this effort. Using a number of examples it shows the relationship between these methods and the challenges they must face.

Keywords: metaphilosophy; reduction; explication; Funes' Syndrome; field fitness

V roce 2012 vydalo nakladatelství Felix Meiner Verlag v Hamburgu obsáhlou *Chronik der philosophischen Werke* (Regenbogen 2012, dále CHPW), kterou sestavil německý profesor filozofie Arnim Regenbogen. Kronika vybízí k úvahám o cílech, možnostech a úskalích textových a cvičebních pomůcek pro studium filozofie. Současně vybízí k metafyzickým úvahám o způsobech, kterými filozofie zajišťuje zprostředkování vědění o sobě samé, svých dějinách a klíčových problémech. Předložená studie se zabývá podobami a vzájemnými vztahy redukce a explikace, které jsou nedílnou součástí úsilí filozofů představit a reprodukovat vlastní disciplínu. Naším cílem je ukázat 1) v jakých souřadnicích se odehrávají procesy redukce a explikace při zprostředkování filozofického vědění, při prezentaci filozofie sebe sama i ve filozofické praxi, 2) s jakými problémy jsou redukce a explikace spjaty. Začneme tím, že představíme různé typy studijních a cvičebních pomůcek jako cesty, po kterých se filozof dostává do oborové kondice. Upřesníme pojmy redukce a explikace, zvážíme jejich možná úskalí a budeme se věnovat jejich dialektice a vzájemným interdependencím. Poté popíšeme model různých úrovní redukci a explikací s ohledem na jejich nutnost a určení. Podoby funkčních redukci a explikací, stejně jako jejich výhody a nedostatky, budeme nakonec ilustrovat pomocí konkrétních příkladů z oblasti dějin pojmů a dějin filozofie.

Cesty k oborové kondici

Regenbogen se dlouhodobě zabýval didaktikou etiky¹ a je pravděpodobné, že jedním z cílů CHPW bylo předložit pomůcku pro stručný, komentovaný a komparativní vhled do dějin filozofie a současně podnítit k dalšímu studiu. Komplexní diagram myšlenkového světa filozofie utváří od počátku studia oboru filozofie kromě různých typů úvodů především slovníky, ediční řady dějin filozofie, encyklopedie, komentované studijní edice, kompendia filozofických konceptů a metod, kompendia tzv. velkých filozofických otázek, sborníky interpretací klíčových děl, dějiny dílčích filozofických oborů, dějiny pojmů, atlasy, kroniky, mapování významných sporů a střetů v různých obdobích a na různých místech, početné souhrny klíčových děl, argumentů, myšlenkových experimentů či postav z celého spektra dějin filozofie, kompletní kritická vydání a v neposlední řadě i bibliografie bibliografií.

S pomocí uvedených typů studijních a zároveň cvičebních pomůcek se může pravidelně cvičící filozof postupně dostávat do oborové kondice. Vytrvá-li v oboru, může odborná trajektorie vrcholit v excelenci a dosažení statusu experta nebo „trenéra“ (to se nevylučuje s ambicí některých filozofických cvičenců a posléze atletů pouze akumulovat uznání). Stupně odborné kondice a zdatnosti vyjadřují v ideálním případě příslušné akademické stupně. Jejich dosažení je vázáno na zpravidla komisionální a expertní ověření odborné kondice dle příslušných kritérií (institucionálně fixované v linii od bakaláře po profesora). Zvyšující se odbornost nebo expertnost ovšem nemusí nutně kopírovat posloupnost titulů od bakaláře po profesora (např. z důvodu nepřítomnosti ambicí), může být zajištěna intenzitou a délkou studia nebo profesního zájmu. Cíle odborné kondice, o niž sám zájemce primárně usiluje a pro kterou se cvičí, můžeme označit jako habitus, kompetence nebo excellence.²

Uvedené typy textů a vynalézavé úvody³ mají za cíl dostat do základní oborové kondice toho, kdo se hodlá studiu filozofie po nějakou dobu (nebo déle nebo už nadále) systematicky věnovat. Pomůcky pro studium filozofie si můžeme nejprve představovat jako materiál pro tréninkové úsilí, který má provokovat a podněcovat dovednosti od zjednodušeně představených problémů – redukcí – k následným explikacím. Při stále pokračujících explikacích se bude následně využívat a posilovat získaný základní habitus v navazující filozofické praxi (nezřídka až do konce života filozofa).

Dialektika redukcí a explikací

Komprimovaně precizní úvod do filozofie je vyjádřením stěží uskutečnitelné naděje, podle níž je možné provést redukcí disciplíny tak, aby vznikla kniha, která bude zkratkou a dokonalým výtahem toho podstatného ze všech dosavadních knih o filozofii. Tato pomyslná kniha by v ideálním případě obsahovala pro filozofii podobný typ trvalých a na kontextu

¹ Společně s Uwe Meyerem se rovněž podílel na novém a doplněném vydání *Wörterbuch der philosophischen Begriffe* (Regenbogen 1998).

² Peter Sloterdijk považuje s ohledem na jiné obory než filozofie za kondici rovněž ctnost, virtuositu nebo zdatnost. Samotné cvičení se v různých schopnostech a dovednostech považuje za klíčovou aktivitu lidské praxe (Sloterdijk 2009, 2010).

³ Např. s názvy *Filozofická gymnastika, Filozofický depozitář, Filozofie pro každého, Filozofie pro normální lidi, Zadní schodiště filozofie, 50 nebo 100 filozofických myšlenek, argumentů, Just the arguments: 100 of the most important arguments in Western philosophy; The Philosopher's Toolkit, Werkzeuge des Philosophierens, Kampfplätze der Philosophie, Basis-Bibliothek Philosophie, Die grossen Fragen, Die Geschichte der philosophischen Probleme im Überblick, Denksport Philosophie, Filozofický atlas* nebo s neutrálními názvy *Úvod do filozofie, Filozofie, základní problémy*.

nezávislých informací, jako představují pro geometrii např. Eukleidovy axiomy. Utopičnost představy o takto komprimovaném kompendiu nám předkládá dva zásadní problémy, které jsou součástí postupného získávání oborové kondice a zdatnosti. Jedná se o *problém redukce* a *problém neustále se rozvíjející explikace*. Oba problémy jsou spjaty s procesy, které jsou nezbytnou součástí nejprve oborové kvalifikace a současně i samotného fungujícího oboru nebo filozofické praxe. Oba procesy představují opakující se výzvu pro každou generaci studujících, vyučujících a oborových expertů, kteří se s ní různými způsoby srovnávají.

Problém *redukce* spočívá ve zvážení, co lze pominout z dosavadního vývoje filozofie, aniž by se vytratilo to, bez čeho by filozofie pozbyla nějaký nepostradatelný prvek, aniž by se vytratilo to, co by Aristotelés mohl nazvat *ergonem* filozofie. Redukce znamená omezení, zmenšení objemu či zjednodušení učiva, dějin a celého komplexu filozofického vědění, utvářeného jen v Evropě po dobu více než 2 500 let do obsáhnutelné podoby. Cílem redukce je předložit na různých úrovních zprostředkování filozofie vždy to, co postačuje k pochopení příslušných souvislostí.⁴

Problém *neustále se rozvíjející explikace*⁵ spočívá ve zvážení možnosti, co lze v rámci maximalizačních snah při studiu a na expertní úrovni vůbec ještě obsáhnout a co je nezbytné obsáhnout pro pochopení základních systematických propojení a linií dějin filozofie. Jaká úroveň a míra explikace nás neodvede od *ergonu* filozofie směrem k utonutí v jednotlivostech, ke katalogizaci problémů, k vytváření bibliografií bibliografií? Za mezní úskalí explikace můžeme považovat utonutí v jednotlivostech, které budeme nazývat *Funesovým syndromem*: nemožnost pokročit od bezprostředních detailů a katalogizací katalogů k myšlení propojujícímu souvislosti a kontexty, které se bez detailů a jednotlivostí může obejít.⁶

Problém redukce a explikace při zprostředkování filozofického vědění si můžeme dále přiblížit s pomocí pojmů užívaných v archivářské praxi. Archivář – filozof, zpracovávající filozofický materiál, má před sebou úkol roztřídit to, co bude užitečné v budoucnu, a to, co patří do „sběru“. V daném případě rozumíme sběrem rezervoár, který se při příslušné redukci nepoužije. Pro označení této činnosti zavedeme pojem *kasace*. Kasace je nutnou součástí redukce a můžeme ji v našem kontextu chápat jako archivářské ničení (nebo přesněji nepoužití) starých dat.⁷ Při reprodukci dějin filozofie a základních problémů samozřejmě nejde o fyzické zničení, ale o pominutí, vynechání, nevyužití toho, co je pro pochopení

⁴ Sloveso *redukovat* může nabývat rovněž pro naše účely použitelné významy: zjednodušovat, převést na menší hodnotu, omezit, krátit, snižovat či v dietetickém slova smyslu odučnit. Pojem redukce byl rovněž užíván pro označení misionářské osady pro domorodce v Jižní Americe. Příklad tohoto užití provokuje analogickou úvahu o podobě misionářské filozofické redukce, která zprostředkuje filozofii „domorodcům“, kteří se s ní dosud nesetkali a jejich postoj vůči příchozím misionářům může být rozmístěn na škále vstřícný až zdrženlivý nebo odmítavý.

⁵ Z lat. *explicatio*, rozvinutí, rozbor, výklad, vysvětlení; významově blízké je i descartovsky zabarvený termín *explicatè*, jasně.

⁶ Název syndromu byl zvolen podle postavy z Borgesovy povídky *Funes, muž se zázračnou pamětí*. Funes se snadno naučil jazykům, ale v jeho světě existovaly pouze detaily. Borges mu upřel schopnost valného myšlení, protože myslet pro něj znamenalo zapomenout na rozdíly (téhož psa, kterého viděl ráno, v poledne a večer, z boku, zepředu či běžet), generalizovat, abstrahovat (Borges 1989).

⁷ Kasací se v právním kontextu rozumí zrušení rozhodnutí, zrušení listiny, přezkum rozhodnutí; z lat. *cassare*, *casso*, zrušit, odvolat, smazat, lze použít i ve významu neplatný, vypuštěný, neobsahující. V našem významu si můžeme představit pomyslnou kasační rozhodovací „instituci“, která třídí, kdo a co vstoupí kam a pro jaké potřeby. *Ottův slovník naučný* se zmiňuje o kasaci ve smyslu veřejného zbavení hodnosti důstojníka, která mohla být vykonána i veřejně na popravišti a dovršena kopnutím do zadku. V určitém slova smyslu je tento význam příbuzný významu v hudbě, kdy kasace mohla znamenat skladbu na rozloučenou.

příslušného problému, jeho vzniku a aktuálního stavu, pro pochopení souvislostí, nepodstatné. S kasací je spjata další archivářská činnost: *precepce*. *Precepce jsou pokusy o přítomné předjímání budoucí recepce minulosti*.⁸ Precepce je, jinými slovy, akt předpokládání budoucích recepčních zájmů s ohledem na identifikaci takových starých a aktuálních dat, bez nichž by nebyla použitelná jako pramen budoucího dějinného vědění recepčního zájmu. Zdá se, že pro vyvážení vztahu redukce a explikace při zprostředkování filozofického vědění na různých úrovních expertnosti (i mimo obor, ve sféře popularizací) se pokoušíme opakovaně hledat právě kasační a precepční pravidla. Výsledky této praxe jsou od počátku dějin filozofie předkládány v podobě různě koncipovaných dějin, slovníků a encyklopedií. Jedno z mnoha možných přirozených kasačních pravidel zmiňuje Francis Bacon: „Šalamoun praví: ‚Pod sluncem není nic nového.‘ A zatímco Platón vyslovil myšlenku, že všechno poznání je pouhým vzpomínáním, Šalamoun soudil, že vše nové vzniká z pouhého zapomínání.“ (Bacon 1985, 180). Bacon upozornil na proces přirozené a neřízené kasace – na zapomínání. Úkolem reflexe, precepce a explikace je této živelné kasaci zabránit.

Diagonály mezi redukcemi a explikacemi

Mezi redukcí a explikací existuje díky množství filozoficky sebe-reflexivní literatury celá řada diagonál.⁹ Diagonály vedou mezi tím, co redukce vědomě pomíjí nebo dočasně vynechá, a tím, co může být s pomocí explikace vyvoláno z konzervovaného vědění. Slovníky, dějiny pojmu, dějiny filozofie, kritická vydání či kroniky ukládají informace, které mohou být explikací v případě potřeby opětovně vyvolány. Přesun od redukce k explikaci je přesunem od antikvované a uložené informace k tomu, co doplňuje vědění a rozšiřuje kontext znalosti pro příslušnou úroveň cvičení, excelence nebo výuky. Provoz po diagonálách je obousměrný. To znamená, že lze explikaci pro daný účel zestručnit, omezit nebo zjednodušit.

Na počátku dějin filozofie existovala přirozená mez explikace. U nejstarších filozofů bylo vědění vázáno na člověka, na čas života jedné osoby a mohlo být předáváno pouze s pomocí jeho těla. Pokud je vědění spjato s časově ohraničenou individuální pamětí, pak mizí ve chvíli, kdy daná osoba zemře. Smrtí myslitele (například Sókrata nebo Diogena ze Synopé) jsme přišli o ekvivalent knihovny, která již nemůže být explikována jinak než s pomocí knih a dialogů, v nichž bylo vědění uchováno prostřednictvím vzpomínání na jiné. Čas dějin filozofie mohla otevřít až kniha. Explikace jsou součástí cvičení a mnemotechniky, které vedou k vědění, uloženému prostřednictvím písma, které uchovává základní filozofické matrice a umožňuje sebereflexi filozofie. Otázka, kterou vyvolává hledání rovnovážného stavu mezi příliš velkou redukcí a příliš rozsáhlou explikací, zní: V jaké formě a podobě nejlépe uložit vědění, na něž bychom v rámci oboru neměli zapomenout? Mohou to být axiomy, definice, postuláty, důkazy a argumenty? Mohou představovat mnemotechnické monumenty? Může být to podstatné ve filozofii uchováno podobně jako v geometrii nebo matematice? Osoby mohou zemřít, knihy mohou být zničeny – jaký způsob uchování a uložení může být trvale srozumitelný a jasný? Geometrie nebo matematika nabízí axiomy, definice, vzorce. Filozofie výhody takového uchování vědění nemá. Právě proto filozofické vědění a rozpomínání podléhá úskalím explikace a je podobno Borgesově „zahradě, v níž se

⁸ Z lat. *praeceptio*, učení, předjímání. „A taking beforehand, a receiving in advance; The right of receiving in advance.“ (Charlton T. L. 1985). Preceptor byl rovněž domácí učitel; Philipp Melanchton byl označován jako *praeceptor Germaniae* – což bychom mohli metaforicky vyložit jako: učitel, který dokázat vstřebat explikace a při vzdělávání je s pomocí redukcí přetavil do vědění, které se stane pro žáky výhodou při dalším vzdělávání.

⁹ Diagonálou je zpravidla míněna spojnice protilehlých míst (v geometrii úhlopříčka). Pumpou na intuice je definice diagonály v účetnictví: čára, kterou se proškrtávají (obvykle úhlopříčně) nepopsané řádky, aby se do nich nemohlo psát.

cestičky rozvětvují“. Michel Serres v této souvislosti tvrdí: „Čím přísnější pravda, tím věrnější předávání, takže existují pouze dějiny geometrie.“ (Brunschwig 2000, 13). Domnívá se, že v tomto smyslu neexistuje poselství (než například geometrický axiom), které by nebylo nějak rušeno a zkresleno na cestě ze starověku, na nekonečných cestách jazyků, prostoru a času směrem k nám, od nás k antice a od předvěčerejška k zítřku. Filozofie takovým precizním způsobem přenosu, zvláště z nejstarších dob, antiky a středověku pravděpodobně nedisponuje – vyjma elementárních základů logiky. „Nemáme jasno o fyzice Řeků, jejich medicíně a jejich filozofii, které byly vázány na materiální předávání textů a dokumentů. Čím je tvrdší věda, tím méně je závislá na vlastních stopách. [...] Dějiny některých oblastí vědění neznají antiku.“ (Brunschwig 2000, 14).

Právě proto, že filozofie nedisponuje kontextuálně nezávislým vědění, které by bylo možné uložit a uchovat v trvale srozumitelných formách, probíhá sebereflexe filozofie a její explikace tolika různými a doplňujícími se způsoby a mnemotechnikami. Proto se v každé filozofické generaci obnovuje problém rovnováhy mezi redukcí a explikací při zprostředkování filozofie jako disciplíny. Proto se hledají diagonály, které by nás spojovaly s příslušnými filozofickými regiony. Dějiny pojmu filozofie nás vedou k dějinám filozofických pojmů, pojmy nás vedou k filozofům, filozofové ke kronikám děl, kroniky děl nás vedou k dějinám diskusí a sporů, dějiny diskusí a sporů nás vedou k dějinám disciplín, dějiny disciplín k sumářům argumentů, sumáře argumentů k základním nástrojům filozofování. Diagonály mezi archivy a sumáři filozofického vědění nám mohou pomoci vzdorovat reduktivní slepotě při zpětném pohledu do dějin filozofie a mohou rozvíjet explikace ke zdokonalení filozofického vědění.

Institucionální struktura pro dialektiku explikace a redukce – prostor pro diagonály

Dialektiku explikací a redukcí, kasací a precepce a prostor pro vedení diagonál v dějinách filozofie si můžeme znázornit s pomocí modelu základní organizační struktury oboru filozofie. Filozofie se studuje na katedrách filozofie. Studium reprezentuje úroveň cvičení a tréninku. Trenér na katedře zajišťuje komprimované explikace do funkčních redukcí. Část „úvazku“ trenéra je vyhrazena pro expertní práci. Expertní úroveň bádání reprezentuje filozofický ústav akademie věd. Expert se věnuje explikacím ve speciálních oblastech. Část „úvazku“ experta může být vyhrazena pro trenérskou činnost. Trenér i expert (nezřídka v jedné osobě) se spolupodílejí na reprodukci oboru (oborové rady, redakční rady, ústavní rady, zkušební a kvalifikační komise). Oborový provoz po různých diagonálách zajišťují odborné časopisy, konference, sympozia, hostovské přednášky, členství v komisích a radách.

Institucionalizovanou *expertní úroveň explikace* reprezentují vědecké útvary a specializovaná oddělení filozofického ústavu (pracoviště pro studium, tedy i explikaci, logiky, oddělení pro studium různých období dějin filozofie, různých filozofických oborů i témat, regionálně pro studium odkazu velkých osobností, oddělení pro aktuální výzvy a příležitosti a podobně).¹⁰ V těchto vědeckých útvarech probíhá intenzivní explikace. S ohledem na celý korpus filozofických problémů a dějin je jeden národní ústav, bez ohledu na míru a intenzitu explikační činnosti, rovněž výsledkem redukce.

Tréninkovou a cvičební úroveň explikací a redukcí reprezentují katedry filozofií jednotlivých univerzit. Různě silnými vazbami (institucionálně, osobně, odborně, smluvně) jsou spjaty

¹⁰ Příkladem může být struktura Filozofického ústavu AV ČR, dostupné na: <http://www.flu.cas.cz/cz/predstavujeme-se>.

s expertní úrovní explikací. Jejich členové mají zpravidla vazbu na instituce expertní úrovně (ústavy filozofie, specializované kabinety, oddělení, skupiny řešící grantové projekty, kvalifikační komise, redakční rady či díky pouhé ne-smluvní spolupráci na základě zájmu). Těžištěm je však zajištění reprodukce filozofie, trénink, tedy výuka, a podněcování k explikacím, tedy ke studiu.

Cvičební úroveň reprodukce oboru reprezentují studenti kateder filozofie. Elementární úroveň, zajišťující určité povědomí o existenci filozofie mimo filozofii zajišťuje výuka kurzů pro studenty ne-filozofických oborů a popularizační aktivity.

Mezi všemi těmito úrovněmi existuje vzájemná prostupnost, která nevylučuje nejrůznější kombinace: popularizující expert, participace studenta na expertní a tréninkové činnosti, participace trenéra na expertních programech a podobně. Textovým příkladem různých úrovní dialektické výměny mezi redukcí a explikací jsou dvoudílné *Přístupy k etice* (Špínka 2014; Čapek 2015). Vycházejí z expertní instituce a text je v reduktivní podobě určen pro cvičební úroveň reprodukce disciplíny etika. Autoři shrnují základní přístupy k etice, ale nesuplují podrobný výklad dějin etiky. Texty se tím snaží vést diagonálu mezi námi a vybranými autory, kteří tyto základní přístupy reprezentují.¹¹ Mediálním příkladem prostupnosti byl televizní diskusní pořad *Das Philosophische Quartet*, v němž výměnu mezi experty a širokým publikem zprostředkovala německé televizní stanice ZDF. Filozofičtí garanti expertní úrovně Peter Sloterdijk a Rüdiger Safranski moderovali v letech 2002–2012 filozofický diskusní pořad k řadě zásadních otázek společnosti. Celkem bylo odvysíláno 63 téměř hodinových pořadů.

Filozofický ústav tedy můžeme vnímat jako analogon komplexního filozofického archivu pro explikace a precepce, katedry filozofie jako místa propojení explikací a redukcí. Obě instituce, jejich činnost, vzájemné výměny a spolupráce pak reprezentují model dialektických výměn explikací, redukcí, kasací a precepce, které udržují v chodu obor filozofie a zajišťují jeho reprodukci.

Příklady explikací a redukcí

Mezním případem reduktivní Skyilly (a v tomto příkladu současně i explikační Charybdy) či pomyslné filozofické singularizace mohou být knihy, které se pokoušejí různými způsoby redukovat filozofii na to, co je pro ni podstatné. Tento krok může reprezentovat vysvětlení toho, co filozofie je. Úskalím může být snaha o co možná nejpřesnější výklad pojmu filozofie, která se může zastavit hned na úrovni výkladu pojmu filozofie. Nejprve uvedeme dva příklady, které svým rozsahem nepřekračují uměřenost výkladu pojmu filozofie (tedy explikace), ale dostatečně naznačují, že nárůst jejich rozsahu by mohl být díky Funesovu syndromu značný. To ilustruje příklad třetí.

Příklad 1: Kurt Salamun *Was ist Philosophie? Neuere Texte zu ihrem Selbstverständnis*. (Salamun 2009). V roce 2009 bylo k dispozici již 5. rozšířené vydání v rozsahu 400 stran (první vydání 1980). Salamun předkládá pouze texty vybraných autorů a filozofických proudů 20. století (novopozitivistů, německé filozofie existence, hermeneutiky, marxismu-leninismu, kritické teorie, kritického racionalismu a závěrečné směsice od Russella přes dialogický konstruktivismus po Anemarie Pieper). Reakcí pedantského badatele na tento

¹¹ Pro další cvičební úroveň je k dispozici systematicky rozpracované zprostředkování etiky díky časopisu *Ethik und Unterricht*, který vychází již více než dvacet let a reprezentuje pomůcky pro komplexní výuku etiky na středoškolské a bakalářské úrovni.

text by mohla být snaha vzít odpověď na otázku „Co je filozofie?“ zevrubně, neomezit se na několik typů odpovědí ve 20. století a pracovní náplň značné části jeho profesního života by byla naplněna. Obhajoba cíle takto redukováného textu by zdůrazňovala snahu předložit nejvýraznější metafyzické úvahy, které ovlivňovaly podobu oboru v určitém období – tato snaha se s ohledem na cíl může obejít bez explikace pojmu filozofie mimo toto období. Kromě toho jsou historické varianty odpovědi na otázku, co je filozofie, často implicitní součástí textů obsažených ve výboru.

Příklad 2: Rolf Elberfeld *Was ist Philosophie? Programmatische Texte von Platon bis Derrida* (Elberfeld 2006). Elberfeld vybírá v celém dějinném průřezu texty evropské filozofické tradice, obsahující charakteristiky filozofie, její vymezení, činnosti, úlohy, předmět a zaměření. Nejedná se o pouhý souhrn jednovětných definic, ale o systematictější vymezení a rozvržení. U každého autora, který filozofii definuje a popisuje její činnost, je umístěno krátké uvedení a bibliografický údaj předložené ukázky. Výbory začínají ukázkami z antické filozofie (od Homéra) a končí po 250 stranách určením filozofie z *Tympanonu* Jacquesa Derridy. V tomto případě by Funesův syndrom rovněž podněcoval k obsedantní práci na doplnění. Stačila by k tomu pouhá představa počtu píšicích filozofů, kteří se kdy pokusili definovat filozofii, byť jen na jedné normostraně. Explikace by se mohla projevit v dalších rozšiřovaných vydáních. Cíl vydaného svazku je slučitelný s příslušnou redukcí. Nakladatelství Reclam vydalo tuto publikaci jako materiál pro studijní účely. Redukce je tedy provedena s ohledem např. na potřeby úvodních kurzů filozofie a dostatečně pokrývá odlišná vymezení vlastního oboru v průřezu od antiky po současnost.

Explikační Charybda má ve své snaze nepominout nic, co se ve filozofii děje, svůj extrém v bibliografiích bibliografií, které obsahují soupisy děl o pojmu filozofie ve všech obdobích dějin filozofie. Současně je podrobná sebereflexe filozofie legitimní filozofickou praxí a součástí jejích dějin. Svědčí o tom bibliografická mapování (např. Totok 1997), obsahující speciální rubriku pro nové texty k pojmu filozofie (*Was ist Philosophie*). Totok uvedl v prvním dílu *Handbuch der Geschichte der Philosophie* (Totok 1997), věnovaném starověku, texty, jež se vztahují k pojmu filozofie.¹²

Příklad 3: Budeme-li mít dispoziční k Funesovu syndromu a falešnou ambici uniknout kasačním aktům, pak můžeme za reduktivní považovat rovněž Totokovu bibliografii, v níž nalezneme bibliografické odkazy na knihy a texty k dějinám pojmu filozofie. To nás může vést ke studiu bibliografií, které od roku 1949 předkládá *Répertoire bibliographique de la philosophie* (RBP). Vychází péčí L'Institut international de Philosophie v Lovani. Jedná se o ročenky, které sledují filozofickou produkci v systematických řezech a v jazycích, v nichž sledoval filozofickou produkci Totok (angličtina, němčina, španělština a katalánština, francouzština, italština, holandsština a portugalsština). Ročenky shrnují monografie a texty vycházející ve filozofických časopisech. Nynější podoba RBP, která od roku 1991 vychází pod trojím názvem (*International Philosophical Bibliography – Répertoire bibliographique de la philosophie – Bibliografisch Repertorium van de Wijsbegeerte*) je následníkem dvou linií. Navazuje na původní *Répertoire bibliographique de la philosophie*, která vycházela od května 1934 čtvrtletně jako doplněk *Revue néoscolastique de philosophie*. Ta se v roce 1946 přejmenovala na *Revue philosophique de Louvain*. Současně navazuje na *Bibliografisch Repertorium Van de Wijsbegeerte*, která byla součástí *Tijdschrift voor Filosofie* od r. 1939. V č. 1/1949 tvořilo databázi sledovaných časopisů 226 periodik, v roce 2006 stoupl počet sledovaných časopisů na 503. Mezi nimi byly rovněž časopisy psychologické, religionistické,

¹² Dílo obsahuje odkaz na pro naše účely podnětný obsáhlý text Karla Alberta *Philosophie der Philosophie*, který byl součástí Albertových dvousvazkových *Philosophische Studien* (Albert 1989).

klasicko-filologické, estetické a teologické, v nichž vycházely filozofické studie. Při pohledu na soupis a typy časopisů vyvstává otázka, zda se v roce 1949 nějak posunul problém demarkace filozofie od jiných věd, v porovnání např. s obdobím renesance. Rovněž tato rozsáhlá řada bibliografií bibliografií má speciální rubriku pro texty o pojmu filozofie a pro úvody do filozofie.¹³

Co je cílem mnoha pokusů o redukci a explikaci pojmu filozofie v dějinách filozofie a v současnosti? Předložit co možná přesnou typologii definic a charakteristik pojmu filozofie, která by pokrývala její proměny, naznačovala diagonály od formování disciplíny k jejímu současnému stavu. Těm, kdo to v rovině výcviku myslí s explikacemi vážně, lze vyjít vstříc výběrovým kurzem *Co je filozofie*, zaměřeným na pojem filozofie. Náznaky podobných charakteristik a typologií se pravidelně objevují v dílčích dějinách filozofie, zpracovávajících určité období (např. Hankins 2011, 25–43). Dějiny pojmu filozofie jsou součástí dějin pojmů. Proto si následně problém redukce a explikace ukážeme na dějinách pojmů.

Dějiny filozofie jako dějiny pojmů

Giles Deleuze začíná v *Úvodu do filozofie* (Deleuze 2001) první kapitole odpovědí na otázku Co je to pojem? První kapitole ještě předsadí *Úvod*, v němž si položí otázku Co je filozofie? Poukazuje na opakované kladení této otázky a součástí dílčí a Deleuzem dále rozvíjené odpovědi je charakteristika filozofie jako „umění tvorby, vynalézání a sestavování pojmů“ (Deleuze 2001, 8). V závěru úvodu pak rozlišuje tři etapy pojmu: encyklopedii, pedagogiku pojmu a komerční profesionální formování (Deleuze 2001, 16). Rys encyklopedičnosti pojmu by mohl v našem kontextu reprezentovat explikační výšiny, pedagogika pojmu rovnováhu mezi explikací a redukcí a komerční profesionální formování úskalí redukce v období cvičení a tréninku.

Příklad 4: Dějiny pojmu předkládají historickou rekonstrukci od prvního výskytu příslušného pojmu, přes etymologii, významové proměny či jejich použití v kontextu filozofických diskusí. Tím nabízejí rychlý vhled do historických souvislostí a názorně ukazují zacházení se základními filozofickými prvky. Při pokusech o zpracování dějin pojmů oscilují snahy mezi rozsáhle ambiciózními projekty na jedné straně a hned na začátku ustrnulými texty, které mohly vzniknout díky snaze o co možná největší pečlivost, která jim zabránila pokročit dále než k mapování dějin pojmu filozofie (viz Příklad č. 1 a 2). Dějiny klíčových pojmů se nejprve musí vyhnout singularizačnímu úskalí, které by mohlo být zapříčiněno nekorigovaným Funesovým syndromem, a pokročit k výběrům dalších pojmů, než je samotný pojem filozofie.

V německém kontextu reprezentuje systematické zkoumání dějin pojmů časopis *Archiv für Begriffsgeschichte* (AfB). Časopis založil v roce 1955 filozof Erich Rothacker. Původně měl být základem pro zamýšlený historický slovník filozofie. Od roku 1971 však začal vycházet monumentální *Historisches Wörterbuch der Philosophie* (WdP) pod vedením Joachima Rittersa (Ritter 1971), objevila se i další lexika a projekt zůstal v časopisecké podobě.¹⁴ *Historisches Wörterbuch der Philosophie* patří k nejpodrobnějším výkladovým slovníkům, které máme v současnosti k dispozici. Do roku 2007 vyšlo 13 obsáhlých dílů včetně rejstříku, podílelo se na něm na 700 filozofů. Díky historickým výkladům jednotlivých hesel reprezentuje základní pomůcku pro expertní a trenérskou činnost. V anglickém jazyce by se

¹³ Pro bližší představu: první a druhý díl RBP z roku 2006 obsahují celkem 10 000 položek a 2 814 recenzovaných knih.

¹⁴ Archiv für Begriffsgeschichte je on-line dostupný z <https://www.jstor.org/journal/archbegr>.

mu mohla blížít on-line dostupná a postupně doplňovaná *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, která obsahuje novější hesla i dostatečnou zásobu pramenné literatury. Pojem *Philosophy* zde však na rozdíl od HWP dosud zpracován není. Celá encyklopedie ovšem může být považována za explikaci tohoto pojmu. Oba slovníky jsou z pohledu dějin pojmu na rovině experta a trenéra.

Doplnění AfB a WdP reprezentují speciální monografické edice, které předkládají klíčové pojmy jednotlivých století. Vycházejí v opačném chronologickém pořadí. Nejprve *Schlüsselbegriffe der Philosophie des 20. Jahrhunderts* (Bermes 2010) a posléze *Schlüsselbegriffe der Philosophie des 19. Jahrhunderts* (Hand 2015). Je příznačné, že dějiny klíčových pojmů 19. století začínají pojmem „pojem“ (Hand 2015, 7).¹⁵

Příklad 5: Problém redukce se týká rovněž jazyka. Jeho řešení nabízí autoři, kteří sestavili slovník v intencích dějin pojmu a doplnili jej o komparaci jejich významů v několika jazycích. Jedná se o *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles* (Cassin 2004). Název mohl být výzvou pro vydání anglického překladu *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon* (Cassin 2014). Dle zvoleného názvu by se mohlo zdát, že některé filozofické pojmy (slovník obsahuje 400 filozofických, literárních a politických termínů ve 12 jazycích) jsou nepřeložitelné nebo se vzpírají jednoznačnému překladu. Slovník ale spíše upozorňuje na obtíže spjaté s úsilím o přesný překlad. Zachycuje významové posuny pojmů v čase i jejich odlišné kontextové používání v různých jazycích. Slovník rovněž upozorňuje na nekonzistentní užívání pojmů v jednom a totéž jazyce. Vysvětluje původ a významy termínů, snaží se je v historických průřezích vysvětlit a předložit překrývající se lingvistickou a kulturní komplexnost. Jeho součástí jsou také překlady příslušných pojmů do jiných jazyků (*Dasein, Liberty/Freedom, Culture, Nature* apod.). Slovník upomíná na multilingvní život základních filozofických pojmů.

Příklad 6: Na překladová úskalí při explikaci pojmů reaguje německo-anglický a anglicko-německý slovník odborných termínů *Dictionary of Philosophical Terms – Wörterbuch philosophischer Fachbegriffe* (Waibl 2011). Vřazujeme jej do instrumentária pro získání jazykových a pojmových kompetencí v oblasti filozofie. Na jeho přípravě se spolupodíleli filozof a anglista, specializující se na aplikovanou lingvistiku, kognitivní sémantiku a teorii komplexity. Slovník reagoval na nástup angličtiny do role *lingua franca*, do role globálního jazyka vědy (stále se ještě zdráháme automaticky říci i filozofie: většinu textů jsme napsali v českém jazyce a po většinu profesního působení ve funkci trenérů přednášíme v českém jazyce). Jeho cílem je usnadnit cestu do mezinárodní komunity v situaci intenzivní mobility na úrovni cvičenců, expertů i trenérů, při realizaci společných mezinárodních projektů, popřípadě dílčích kompetencí studentů a absolventů pro globální trh práce. I tady se autoři potýkali s klíčovým problémem: smysluplné ohraničení, funkční redukce. Je pozoruhodné, že autoři tomuto problému věnovali nemalou pozornost v úvodu ke slovníku. Problém autoři považují za obtížný z následujících důvodů: 1) Filozofie je zakládající i integrativní vědou, současně je učením o principech (bytí, poznání, morálky). Není proto výřezem ve svazku věd, ale zasahuje v otázkách podstaty a principů takřka do všech oblastí vědění a vědy. Tomu odpovídá i široké terminologické spektrum a následně i obtíže při jeho výběru a ohraničení. 2) Z historického pohledu je potíž s překrýváním pojmového aparátu filozofie a jiných disciplín

¹⁵ Explikační linie je v nakladatelství Felix Meiner systematicky doplněna svazkem, který navazuje na výše uvedené příklady 1, 2. V roce 2014 vyšla obsáhlá monografie *Disziplinen der Philosophie: ein Compendium*. (Brandt 2014), v níž jsou zastoupeny všechny základní filozofické disciplíny, jen překvapivě chybí filozofie vědy. Mezi disciplínami není zastoupena ani metafyzologie (někdy též filozofie filozofie).

založena tím, že mnoho vědeckých disciplín bylo kdysi součástí filozofie a teprve později se staly samostatnými obory. Proto se autoři snažili případně odkázat na obor, v němž se příslušný pojem používá, popř. v jakém významu.

Kronika filozofických děl – případ renesance

V následující ilustraci dialektiky redukci a explikací, kasace a precepce využijeme příklad z, na počátku článku zmiňované, Regenbogenovy *Chronik der philosophischen Werke*. CHPW obsahuje hlavní díla a inovativní programové spisy filozofie v době od vynalezení knihtisku (Regenbogen uvádí rok 1450) po 20. století. Díla jsou uvedena v časové posloupnosti dle roku jejich vydání. Jednotlivé kapitoly jsou členěny dle staletí (15.–20. století). CHPW vznikla jako doplněk dlouhodobého programu filozofické knihovny, v níž od roku 1868 vychází studijní edice klíčových textů filozofické tradice.

Chronologické uspořádání poskytuje možnost uvědomit si dostupnost příslušného díla a jeho rozšíření. Zároveň nabízí rychlý přehled o nejbližších souputnících, což napomáhá uvědomění si možných kontextů intelektuálních výměn, vzájemných ovlivnění nebo možné vzájemné obeznámenosti s díly současníků. Jednotlivá staletí jsou oddělena studiemi, které připomínají základní témata a účastníky tematických filozofických diskusí v příslušném období. Uvozující studie seznamují s událostmi v základních filozofických disciplínách. Jako kritérium výběru děl uvádí autor zmínky v jiné lexikální literatuře, zastoupení v dostupných bibliografiích dochovaných děl a zařazení děl a autorů do výuky filozofie na německých katedrách filozofie.

Chronologické uspořádání umožňuje přesnější datování vlivu filozofických konceptů v po sobě jdoucích desetiletích (na rozdíl od řazení dle směrů, epoch nebo škol). Podle autora jsou téměř všechny filozofické teorie bez rekonstrukce svého historického zrození jen omezeně srozumitelné. V této hegelovské perspektivě vstřebává filozofie do myšlenek svoji epochu podobně, jako je každé individuum potomkem své doby.

Časové uspořádání zvolil autor rovněž proto, že v dřívějších obdobích nebyla rozšířená nyní běžná historická klasifikace podle vývojových stadií filozofického myšlení (antika až současnost), podobně členění dějin filozofie na starověk, středověk, novověk, přítomnost je doloženo v prvních obsáhlejších dějinách filozofie až od počátku 17. století. Zavedení jiných chronologických rozlišení (např. předkřesťanský vs. křesťanský, pohanský vs. filozofický vs. křesťanský) by podle autora rovněž nebylo zjednodušením ani by nepřispělo k přehlednosti. První chronologicky uspořádané celkové dějiny filozofie se podle Regenboga objevily na knižním trhu až od poloviny 17. století (např. Georgius Hornius *Historiae philosophiae libri VII*, 1655/57; Thomas Stanley *The History of Philosophy* 1655/1662; Abraham Gravius *Historia philosophica*, 1674).¹⁶

Příklad 7: Jaký typ redukce si můžeme na příkladu CHPW ukázat? První redukce (a kasace) spočívá v časovém záběru. Autor redukoval výběr děl zařazených do CHPW na tištěná díla, která byla vydaná od vynalezení knihtisku do 20. století. První záznam kroniky začíná ještě údajem o prvním vydání rukopisu/skriptu *De libero arbitrio* Lorenza Vally v roce 1437, který vyšel poprvé tiskem až 1473 v Kolíně nad Rýnem. Tento drobný posun ukazuje na problém přesného počátku. Přejícné období, v němž je u některých děl uveden rok dokončení rukopisu/skriptu a současně pozdější rok prvního tisku, trvá v CHPW do roku 1465, kdy vyšel tiskem spis *De officio Dei* Caecilia Firminiana Lactantia. Díky tomu vidíme, že součástí

¹⁶ Podrobný přehled dějin typů dějin filozofie a prvních vydání souborných dějin filozofie v období od počátku renesance do konce 17. století předkládá obsáhlá práce *Models of the History of Philosophy* (Santinello 1993).

CHPW jsou tiskem poprvé vydaná díla autorů, kteří je sepsali v předchozích stoletích. Prvním takovým autorem je Tomáš Akvinský a vydání první části spisu *Summa theologiae* (Strassburg, od 1463). *Summa* vznikala v období 1265–1273 a první vydání skriptu po částech začalo od roku 1270. Stejným způsobem se do CHPW dostala díla Aristotela (první tisk *De anima*, Padova 1472; *De caelo*, Padova 1473; *Physica*, Löwen 1475; *Topica*, Benátky 1481), Cicera, Seneky, Diogena Laertského (*De vitis dogmatis et apophthegmatis clarorum philosophorum libri X*, první tisk v latině přeložený z řečtiny a vydaný v Římě pravděpodobně 1472), Boëthia, Aurelia Augustina, Bonaventury, Petra Lombardského, Bernarda z Clairvaux a dalších. První souborná vydání (*Opera*) jsou datována v případě Platóna 1482–1484 a Aristotela 1483.

Příklad 8: Možnou explikaci úvodních kapitol CHPW nabízí přiměřeným a studijně obsáhnutelným způsobem dodatek *The Cambridge History of Renaissance Philosophy* s názvem *The Availability of Ancient Works* (Schmitt 1988, 767–791). Dodatek mapuje dosažitelnost starověkých rukopisů ve středověku a následně v 15. a 16. století jejich první a souborná tisková vydání v abecedním uspořádání autorů od Alexandra z Afrodisia po Theofrasta. Filozofové, kteří profesně míří k expertní kondici, mohou následně postupovat ke specializovaným monografiím, mapujícím detailně život a dílo jednotlivých autorů.

Příklad 9: Orientační pomůckou pro další explikace (a detailní studium) mohou následně být opět odkazy na monografie a studie v příslušných kapitolách bibliografických soupisů. Jedním z nich je dílo již zmiňovaného Wilhelma Totoka *Handbuch der Geschichte der Philosophie*, v tomto případě díly 1–3 (Totok 1997, 1973, 1980). Autor v nich předložil výběr monografií a studií z období, která se nám setkávají v CHPW (antika, středověk a renesance). *Handbuch* shromažďuje informace o textech z let 1920–1993, přičemž díla vzniklá před 1920 jsou zastoupena pouze v nových edicích. V úvodu prvního dílu Totok poznamenává, že pouhý soupis spisů o Platónovi, které vyšly od roku 1920, by si vyžádal celý jeden díl bibliografie. Jeho poznámky o koncepci bibliografie považujeme za zosobnění zvažování kasačních a precepčních zásad v dějinách filozofie. Prvním kasačním aktem je opuštění ambice předložit úplný soupis literatury – to není realizovatelné a z jeho pohledu ani žádoucí. Totok zařazuje do soupisu díla, která mají zajistit vyznačení hlavních linií dějin filozofie. Dějiny filozofie jsou podle něj proniknuty imanentním problémem, který vzniká z faktu, že některé filozofické problémy jsou časově podmíněné a jejich relevance je spjata s určitým historickým obdobím, zatímco jiné filozofické problémy mají univerzální povahu. Role historika filozofie spočívá ve zdůraznění časově podmiňujících faktorů v průběhu filozofického myšlení a zohlednění historické jedinečnosti filozofického učení. V rámci precepce by pak měl rozpoznat, čím jednotlivý myslitel přispěl svým učením k poznání na historický kontext nevázaných filozofických pravd. Výsledek tohoto dvojího zvažování, dvojí ambice (kasace a precepce) by měl následně historik filozofie dokázat ospravedlnit. Výsledky se nepochybně budou odlišovat i s ohledem na určení a zacílení příslušného textu. Pečlivost při aktech kasace a precepce je vyjádřena i rozdělením příslušných dílčích témat. Mapuje-li Totok texty o stoících, pak do soupisu řadí jejich textová vydání v několika jazycích, dále obecné monografie, obecné významné studie, sborníky, soubory textů z kongresů a zvláštní čísla časopisů, srovnávací studie, texty zabývající se vlivem a dosahem stoických textů, texty zabývající se stoiky v jednotlivých oblastech filozofie (estetika, antropologie, teorie poznání, výchova, etika). Dále Totok mapuje srovnávací studie v oblasti kosmologie, logiky, metafyziky a ontologie, naturfilozofie, fyziky, psychologie, v oblasti práva/státu/společnosti/politiky, náboženství, jazyka/rétoriky a jednotlivá speciální témata (život a smrt u stoiků apod.). Zařadí rovněž texty věnované jednotlivým stoikům.

Druhým Totokovým kasačním aktem je sledování textů k dějinám filozofie, které v uvedeném období vycházely v němčině, angličtině, francouzštině, italštině, holandštině, portugalštině a španělštině. Z korpusu dějin vypadávají texty psané rusky, o asijských a arabsky psaných textech nemluvě.

Bude-li mít historik filozofie dispozice k Funesovu syndromu a stěží naplnitelnou ambici uniknout kasačním aktům, pak bude za reduktivní považovat rovněž Totokovu bibliografii. Takový historik filozofie by pravděpodobně znovu sáhl po již zmíněné *Répertoire bibliographique de la philosophie*. I zde nalezneme od prvního svazku prvního ročníku materiál pro explikaci textů obsažených v CHPW v kap. věnované 15. století. Bibliografické odkazy jsou v prvních svazcích umístěny v oddílech *Dějiny oboru a jeho specifických problémů* (obsahuje bibliografické údaje o studiích na téma dějiny dějin, teorie mikrokosmu a makrokosmu v dějinách filozofie a podobně), dále v rubrikách *Tradiční řecká a římská antika*, *Patristika a středověk na západě*, *Renesance a novověk na západě*. Od roku 1997 se systematizace dílčích oddílů zpřesnila do struktury *Antika*: obecné studie, presokratici, od Sókrata po Aristotela, hellénismus, pozdní antika; *Středověk*: obecné studie, řecká patristika, byzantské proudy, latinská patristika, do 13. stol., ve 13. století a po 13. stol., islámské směry, židovské směry.

Příklad 10: Poslední variantu dialektiky redukcí a explikací, kterou uvedeme, reprezentuje přístup Heinricha C. Kuhna (Kuhn 2014). Kuhn opustil obvyklý přístup k výkladu renesance (výběr a přehledy škol, témat, autorů apod.). Pomůckou pro základní kurs filozofie v období renesance koncipoval odlišně. Text rozčlenil na 12 kapitol a každou kapitolu věnoval deskripci a výkladu událostí spjatých s určitým rokem a městem: např. Praha 1356, Padova 1408, Wittenberg 1560, Ingolstadt nebo Peking 1601. Začíná a končí Mnichovem 2013, čímž buduje určitou variantu historické diagonály spojující dobu a místo, kde a kdy knihu psal, s místy a datovanými událostmi, o nichž píše. Každé z vybraných měst bylo v příslušné době dějištěm událostí, kterým Kuhn přisuzuje v dějinách renesance význam a domnívá se, že zvolené uspořádání předvede organické začlenění událostí ve filozofii do dobového a kulturního kontextu a současně ukáže bohatost, šíři a podmíněnost způsobů filozofování v renesanci a podníká k četbě originálních textů. Co jej vedlo ke změně tradičního způsobu explikace?

A) Problém značně variantního časového vymezení renesance. Určení počátku renesance osciluje v rozmezí od 1220 do 1483 a konce od 1525–1700. Pokud se pro toto období použije označení raná moderna, raný novověk, pak se počátek pohybuje mezi 1100 až 1500 a konec mezi 1667 až 1850.

B) Obtížnost přesného vymezení a oddělení *filozofických* textů. Problém je spjat s překrýváním se jednotlivých „věď“ a platí pro texty od středověku až do přelomu 17./18. stol. Knihovna Charlese-Maurice Le Telliera (1642–1710), arcibiskupa z Remeše obsahovala například v oddílu „filozofie“ knihy z historie přírody (*natural history*), medicíny (anatomie, chirurgie, farmacie a chemie), matematických disciplín (včetně astronomie, astrologie, architektury, věda o vojenství a navigaci) a mechanických umění (Park 2006).

C) Problém kontinuity: podle Kuhna neexistují kontinuity, které by napomohly výběru a představení spojení mezi dnešní filozofií a filozofy v období renesance. Určité typy filozofických textů (např. Descartesovy *Meditace*) můžete číst bez speciální znalosti kontextu, současníků, autora, literatury, kterou autor četl atd. Když byste se podobně nevybaveni pustili do textu vstupního vědeckého kompendia *Margarita philosophica* (1. vydání 1503,

následovala řada vydání v celé Evropě) pozdně scholastického realisty Gregora Reische (1470–1525) nebo kompendia filozofie přírody *Libri duodecim de consyderatione rerum naturalium* (1530) od Franse Tittelmanse (Franciscus Titelmannus, 1502–1537), mohla by být neznalost výše uvedených věcí fatální a text obtížně srozumitelný. Kuhn zmiňuje pokusy o ustavení či naznačení kontinuit renesance k současné filozofii, které však skončily neúspěšně. Např. Copenhaverova prezentace afinit mezi filozofií 20. století a filozofií v období renesance dospěla ke stejnému výsledku: neexistenci takových kontinuit (Schmitt 1992, 329–357). Za důvod diskontinuity považuje Kuhn provázanost textů renesance s jinými texty a silnou vázanost na kontext (texty se zabývají tehdejšími problémy a ty nejsou snadno přenositelné do současnosti).

D) Skutečnost, že rozlišování filozofických škol a směrů je často založeno na premisách, které nenáleží zpracovávanému období. Dodatečné a pozdější typologie (humanisté, platonici, aristotelici, stoikové, skeptici, naturfilozofové atd.) zavádějí vlastní konstrukci řádu. Příkladem budiž dílo německého historika filozofie a evangelického teologa Johanna Jakoba Bruckera (1696–1770) a jeho pětidílná *Historia critica philosophiae* (1766). Jeho rekonstrukce dějin byla součástí systému jeho vlastní filozofie, byť později byla přebírána jako objektivní rekonstrukce dějin filozofie. Kuhn se chce vyhnout variantám „neobruckeriánství“ při zpětném pohledu na renesanci.

E) Není možné rezignovat na nutnost výběru. Počet textů a autorů je příliš velký a o všech pojednat nelze. Kuhn uvádí příklad Universität Ingolstadt (založené 1472), na níž působilo do roku 1648 několik stovek autorů filozofických textů. Všichni byli autory traktátů, pojednání, polemik, komentářů či kompendií. V současnosti by pravděpodobně jen málokdo mohl rekonstruovat nějaký významný filozofický střet na Universität Ingolstadt, např. kolem roku 1525.¹⁷ Nesmírnou obsáhlost dokumentují i obdivuhodné soupisy Wilhelma Risse (1931–1998) *Bibliographia philosophica vetus* (Risse 1998) nebo *Bibliographia Logica: Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte. Band I, 1472–1800* (Risse 1965). Pouhý první díl pokrývá období 1472–1800 (druhý období až do 1969 a vyšel v roce 1973). Risse považoval pro porozumění historickému vývoji logiky za vhodné chronologické uspořádání, které umožňuje sledovat linii směřující od vydání textu k jeho dalšímu působení (vydávání) a odumírání vlivu textů jednotlivých směrů. Dílčím problémem je rovněž jasné odlišení striktně logických spisů od ostatních filozofických spisů, např. kompendií, které obsahují dílčí úvody k logice – proto se pokusil zařadit pouze samostatně vydaná díla, věnovaná kompletně logice, v rámci kompendií muselo jít o separátně vydaný tisk. Využíval katalogy inkunábulí a nejstarší bibliografická díla, počínaje *Bibliotheca realis philosophica* od Matinuse Lipenia z roku 1682 – který má 1690 stran s cca 30 záznamy na stránce (musíme ještě odečíst stránky úvodu a dedikace).¹⁸ První díl *Bibliographia Logica* tvoří soupis autorů a děl a má 235 stran. Z jednoho oboru v období 1472–1800. *Index auctorum* prvního Risseho dílu má 39 stran (Risse 1965, 237–276) s cca 50 jmény na stránce, přičemž u každého autora se odkazuje prostřednictvím letopočtu na vydání 1–13 děl. Představme si, kolik by odborníkovi na dějiny logiky zabralo být jen kurzorické čtení děl obsažených v prvním dílu *Bibliographia Logica*.

Místo závěru

Zajistit reprodukci oboru znamená stále znovu a znovu hledat rovnováhu mezi příliš přísnou redukcí a příliš rozsáhlou explikací. Povaha filozofie je přitom taková, že neumožňuje

¹⁷ Podrobné údaje obsahuje (Boehm 1998).

¹⁸ Dostupné z http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10798001_00007.html.

uložit a uchovat vědění do kontextuálně nezávislých a trvale srozumitelných forem. Explikace ve filozofii hrají mnohem důležitější roli než v jakémkoli jiném oboru. Ukázali jsme, že zvýšenou pozornost je nutné věnovat též jejím úskalím, protože proud rozvíjející se explikace je někdy natolik silný, že hrozí nebezpečí utonutí v jednotlivostech. Neschopnost pokročit od jednotlivostí a detailů k myšlení propojujícímu souvislosti a kontexty, jež se bez jednotlivostí a detailů může obejít, jsme nazvali Funesovým syndromem. Příznaky tohoto syndromu, které byly identifikovány u jednoho z autorů tohoto textu, se projevily především při sepisování ilustrativních příkladů. Kasační akty druhého autora proto musely být na některých těchto místech až kruté. Vznikl tím rezervoár, z něhož může být čerpáno při dalším promýšlení způsobů reprodukce filozofie.

Literatura

Albert, K. (1989): *Philosophische Studien 2. Philosophie der Philosophie*, Richarz.

Bacon, F. (1985): *Eseje, čili, Rady občanské a mravní*, Odeon.

Bermes, Ch. et al. (2010): *Schlüsselbegriffe der Philosophie des 20. Jahrhunderts*, Felix Meiner Verlag.

Boehm, L. et al. (1998): *Biographisches Lexikon der Ludwig-Maximilian-Universität München. Teil I: Ingolstadt-Landshut 1472-1826*, Duncker & Humblot GmbH.

Borges, J. L. (1989): *Zrcadlo a maska*, Odeon.

Brandt, H. D. (2014): *Disziplinen der Philosophie: ein Kompendium*, Felix Meiner Verlag.

Brunschwig, J. et al. (2000): *Das Wissen der Griechen: Eine Enzyklopädie*, Wilhelm Fink.

Cassin, B. et al. (2004): *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles*, Édition de Seuil.

Cassin, B. et al. (2014): *Dictionary of untranslatables: a philosophical lexicon*, Princeton University Press.

Čapek et al. (2015): *Přístupy k etice II.*, Filosofia.

Deleuze, G. et al. (2001): *Co je filosofie?*, Oikoymenh.

Elberfeld, R. (ed.) (2006): *Was ist Philosophie? Programmatische Texte von Platon bis Derrida*, Reclam.

Hand, A. et al. (2015): *Schlüsselbegriffe der Philosophie des 19. Jahrhunderts*, Archiv für Begriffsgeschichte. Sonderheft, Felix Meiner Verlag.

Hankins, J. (ed.) (2011): *Renesanční filosofie*, Oikoymenh.

Charlton T. L. et al. (1985): *A Latin Dictionary* [online], [cit. 2017-02-10], dostupné z <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=praeceptio>

- Kuhn, H. C. (2014): *Philosophie der Renaissance. Grundkurs Philosophie 8,1*, Kohlhammer.
- Park, K. et al. (2006): *The Cambridge History of Science: Volume 3, Early Modern Science*, Cambridge University Press.
- Regenbogen, A. (2012): *Chronik der philosophischen Werke*, Felix Meiner Verlag.
- Regenbogen, A. et al. (1998): *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, Felix Meiner Verlag.
- Risse, W. (1965): *Bibliographia Logica: Verzeichnis der Druckschriften zur Logik mit Angabe ihrer Fundorte. Band I, 1472–1800*, Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- Risse, W. (1998): *Bibliographia philosophica vetus*, Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- Ritter, J. et al. (1971-2007): *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, 13 Bände, Schwabe.
- Salamun, K. (ed.) (2009): *Was ist Philosophie? Neuere Texte zu ihrem Selbstverständnis*, 5. rozšířené vydání, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Santinello, G. (ed.) (1993): *Models of the History of Philosophy*, Springer Science+Business Media Dordrecht.
- Schmitt, Ch. B. et al. (1988): *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, Cambridge University Press.
- Sloterdijk, P. (2009): *Du mußt dein Leben ändern: Über Anthropotechnik*, Suhrkamp.
- Sloterdijk, P. (2010): *Scheintod im Denken: Von Philosophie und Wissenschaft als Übung*, Suhrkamp.
- Špinka et al. (2014): *Přístupy k etice I.*, Filosofia.
- Totok, W. (1964): *Handbuch der Geschichte der Philosophie: Band 1. Altertum: Indische, Chinesische, Griechisch-römische Philosophie*, Vittorio Klostermann.
- Totok et al. (1997): *Handbuch der Geschichte der Philosophie: Band 1. Altertum: Indische, Chinesische, Griechisch-römische Philosophie*, 2. přepracované vydání, Vittorio Klostermann.
- Totok, W. et al. (1973): *Handbuch der Geschichte der Philosophie: Band 2. Mittelalter*, Vittorio Klostermann.
- Totok, W. et al. (1980): *Handbuch der Geschichte der Philosophie: Band 3. Renaissance*, Vittorio Klostermann.
- Waibl, E. et al. (2011) *Dictionary of Philosophical Terms – Wörterbuch philosophischer Fachbegriffe*, Facultas Verlag.